

FORMIRANJE BRIGADE U POKRETU I BORBI

Formiranje brigade se poklapa, moglo bi se reći, sa okupljanjem 3. 5. i Udarnog bataljona Banijskog NOP odreda, 25. avgusta 1942. godine, u rejonu s. Bovića na Kordunu, kao i pripremama za pokret, kroz Pokuplje, Posavinu i Moslavinu do Podravine i Slavonije. No, ostavimo na do sada utvrđenom datumu, 2. septembru 1942. godine, kada je Glavni štab NOP odreda Hrvatske izdao naredbu o tome.⁶

Za predstojeći pokret Operativna grupa bataljona Banijskog odreda preduzela je obimne pripreme. Prethodno su na kurs za komandire četa upućeni u oficirsku školu pri GŠ NOP odreda Hrvatske: Božo Smoljenović, Mirko Bila, Bogdan Borojević i Branko Babić. Iz sastava Udarnog bataljona 2. četa »Pero Malivuk« vratila se nešto ranije sa Korduna na Baniju gdje je dejstvovala u pozadini neprijatelja sve do dolaska brigade iz Slavonije.

O predstojećem zadatku postrojenim borcima i jedinicama govorili su komandant Operativne grupe bataljona Nikola Maraković Nina, kao i politički komesar Đuro Čizmek. Uz to održani su sastanci partijskih i skojevskih organizacija, kako bi komunisti i skojevci na ovom putu pružili pomoć i podršku komandovanju. Intendant Operativne grupe bataljona, Ivan Pihler, izvršio je sve pripreme oko prikupljanja i pripremanja hrane. To je bilo regulisano po bataljonima, jer grupa bataljona nije imala svoju intendanturu. Iz sela Dužica kraj Siska stigao je i glavni vođa bataljona, drug Ivica Rapić.

54 Zbornik V/9, str. 199 i Hronologija NOR-a, str. 376.

Iz sela Bovića Operativna grupa bataljona Banijskog odreda krenula je 26. avgusta 1942. godine poslije podne. Već tokom ooci 26/27. avgusta organizovan je prelazak rijeke Kupe,⁷ u s. Štefanski kraj Pokupskog. Sušni ljetni period smanjio je vodostaj Kupe, tako da se kod bivšeg mosta moglo gaziti. No, i pored toga, partizanska veza na tom dijelu rijeke Kupe obezbijedila je i nekoliko čamaca za neplivače.

Tadašnja politički komesar 1. čete Udarnog bataljona Banijskog NOP odreda, sada general Stanko Naletilić (u daljem: Naletilić) u svom ratnom dnevniku, pored ostalog, kaže:⁸

»27.8.1942. — Prebacivanje preko Kupe iz Levih u Desne Štefanske izvršeno je čamcima koji su bili skriveni u rijeci. Seljaci, vrlo dobri veslači, i brzo smo prebacili bez borbe u toku noći sva tri bataljona. Konspiracija je bila na visini, nismo bili otkriveni... Po formiranju 7. brigada od tri bataljona: Udarni, 5. i 3. imala je oko 600—700 boraca... Sada grupno krećemo dalje u pravcu Slavonije.«

U zoru 27. avgusta bataljoni su marševali sa lijeve obale Kupe u pravcu šume Kljuka u Pokuplju. Išli su prema bazi ranije formirane partizanske čete »Kljuka«.^{8a}

Našavši se na nepoznatom terenu, grupa bataljona se u šumi Kljuka zadržala na odmoru od 27. do 29. avgusta, a zatim se 30. avgusta premjestila u rejon s. Cerje, na Vu-komeričkim goricama.

O tome Naletilić u dnevniku kaže:

»28.8.1942. — Dolazak u selo Hotnju. Ovdje smo dobili nešto hrane. Objašnjavali smo narodu tko smo i kakav zadatak je narodnooslobodilačke vojske. Ovdje je narod već nešto znao o partizanima, ali su neki i uplašeni, jer su vidjeli veliku masu partizana prvi puta, a mi, kad smo se razvukli u koloni po jedan, obično se prepričavalo da nas ima nekoliko hiljada ...

Nalazimo se u šumi. Tu smo i zanoćili u okolini sela Hotnje. Ovdje se već osjeća kod nekih drugova zabrinutost što napuštaju svoju teritoriju, odnosno svoje kuće, tako da smo morali

7 Arhiv VII, kut. 1614, reg. br. 12/2.

8 Izvode iz svog dnevnika Naletilić je dao autoru d — prvi put se objavljuju.

8a Arhiv VII, kut. 1614, reg. br. 14/2.

stalno objašnjavati potrebe našeg pokreta, da napadamo neprijatelja tamo gdje je slabiji i gdje nam se ne nada.

30.8.1942. — Krećemo za selo Cerje. Objašnjavali smo partizanima da ne smijemo ništa uzimati po ovim selima, pa čak ni voće, iako ga je bilo u izobilju, jer smo prolazili kroz razne šljivike. Ovdje smo saznali od seljaka za jedan ustaški vinograd i razvili smo se u strijelce i kao gubari navalili na grožđe. To nam je bila taj dan hrana.«

Dalji pravac marša Operativne grupe bataljona vodio je kroz Posavinu, sa prelaskom ceste i željezničke pruge Zagreb—Sisak, koje je neprijatelj dobro kontrolisao. Bio je veliki rizik uputiti se sa tri partizanska bataljona u nezvjesnost. Prije polaska iz rejona s. Cerja, odnosno sa Vukomeričkih gorica, izvršena su potrebna izviđanja i ostale pripreme za prelazak preko Posavine i navedenih komunikacija. Svi izvještaji izviđača i saradnika iz Posavine govorili su da je najpogodnije prijeći cestu i željezničku prugu između s. Lekenika i s. Dužice, a rijeku Savu kod s. Martinska Ves, u kojem je postojala i radila seoska skela. Za taj pravac odlučio se štab Operativne grupe bataljona, iako su se u s. Lekeniku bili stacionirali neprijateljski tenkovi i motorizovana jedinica nepoznate jačine. U isto vrijeme željezničkom prugom Zagreb—Sisak povremeno je saobraćao njemački oklopni vlak dz svoje baze u Zagrebu.

Popodne 30. avgusta 1942. godine bataljoni Operativne grupe krenuli su kroz Posavinu u pravcu ceste i željezničke pruge Zagreb—Sisak, i to: 5, 3. i, na začelju, Udarni bataljon. Kada su se približavali cesti između s. Lekenika i Dužice, kolona je naišla na neprijateljsku zasjedu jačine desetak vojnika naoružanih puškama i sa 2 puško-mitraljeza. Kada se kolona približila na 20—30 m, neprijatelj je otvorio vatru. Na to su čete 5. bataljona brzo zašle i odgovorile vatrom. Trebalo je brzo dejstvovati, kako bi dugačka kolona »po jedan« što brže prešla cestu, a zatim i željezničku prugu, prije pristizanja neprijateljskih tenkova i oklopnih automobila iz Lekenika. Uz to, mogao se očekivati i nailazak neprijateljskog oklopnog vlaka iz Zagreba ili iz Siska. Zato je prethodnica iz 5. bataljona energično napala i vatrom iz pokreta natjerala neprijateljsku zasjedu na povlačenje. Na željezničkoj pruzi kolona nije naišla na prepreke, iako se prolazilo pored čuvamice

pruge. U toku daljeg pokreta kroz Posavinu u pravcu s. Martinske Vesi, Ivica Rapić se pokazao kao vrlo siguran vodič sve do s. Martinske Vesi na rijeci Savi. Tako su sva tri bataljona prije svanuća stigla na desnu obalu Save, a 5. bataljon, koji je svu noć bio u prethodnici, do zore je već prešao Savu i osigurao mostobran za bezbedan prelazak i ostala dva bataljona.

OD SAVE DO PRUGE ZAGREB—BEOGRAD

Selo Martinska Ves se prostire na objema obalama Save. Kada su bataljoni oko 5 časova ujutro 31. avgusta 1942. godine stigli u selo, posada od svega nekoliko mjesnih ustaša sakrila se neznano gdje. Pošto je, koristeći seosku skelu prešao Savu, 5. bataljon je na lijevoj obali organizovao (mostobran, 3. bataljon se smjestio u sredini sela na desnoj obali i uputio osiguranja prema Sisku i Lekeniku, a Udarni bataljon se razmjestio u dijelu sela uzvodno od 3. bataljona. Svaki od bataljona dobio je tačno određen položaj u slučaju nailaska neprijatelja, s tim što je 3. bataljon imao da isačuva seosku skelu, a zatim, nakon prelaska posljednje grupe boraca, da je potopi. Udarni bataljon je, pod neposrednom komandom štaba Operativne grupe, izvršio paljenje arhive u mjesnoj opštini i pošti. Tokom te akcije zaplijenjena je jedna puška i nešto više od 1.000 kuna.

Mještani s. Martinske Vesi, nakon objašnjenja, pravilno su shvatili zinačaj i koristi od paljenja opštinske arhive, a sa njom i vojnih spiskova, poreskih obaveza i drugih zaduženja ovdašnjih ljrudi. Radio-Zagreb je toga jutra javljao da se, iz pravca Vukomeričkih gorica u pravcu šume Brezovica u Posavinu, prebacuje oko 500 do 1.000 partizana. Prema toj vijesti i štab Operativne grupe je znao da će uslijediti naređenje svim neprijateljskim snagama iz užeg i šireg rejona da spriječe dalji pokret partizana. U isto vrijeme, slušajući ovu vijest Radio-Zagreba, i borci — kao i štab Moslavačkog odreda — saznali su da se banij-ski bataljoni kreću kroz Posavinu i dalje, na njihovo područje.

Mada je intendant Ivan Pihler organizovao spremanje ručka, samo pojedini borci su uspjeli da pojedju vruće žganjce. Ostali su ostali bez ručka zbog nailaska neprijateljskog aviona, dvokrilca, a zatim i tenkovsko-motorizovane kolone iz pravca Lekenika. Buka neprijateljske motorizacije izazvala je u prvo vrijeme nemir kod jednog broja boraca, jer su dobro znali da su tenkovi upotrebljivi u ravnici, kao i to da bataljoni nemaju protivtenkovskog oružja. Uz to, okuka rijeke Save, izazivala je još veću zbunjenost o mjestu tenkova, jer se prema buci motora cijenilo čas da su na lijevoj, čas da su na desnoj obali rijeke.

A, stvarno, bili su na desnoj obali, sa koje su bataljoni već bili otišli. Na nasipu oko sela Martinske Vesi, na lijevoj obali Save, bataljoni su na položajima čekali nailazak neprijatelja. No, komandant 5. bataljona, Mate Jerković, sa obale Save javio je da su tenkovi na desnoj obali rijeke i da su bezopasni za naše bataljone. Grupa boraca i rukovodilaca, koji su se zatekli sa Matom Jerkovićem na nasipu, najbliže tenkovima, otvorili su ploitunsku vatru na pet lakih tenkova i motorna vozila pozadi njih. Tenkovi su zastali i s mjesta otvorili mitraljesku i topovsku paljbu, ali bez uspjeha. Kasnije se doznalo da su naši uspjeli ubiti jednog i raniti još jednog iz posade tenkova, jer su se kretali sa otvorenim kupolama.

No, da bataljoni ne bi imali gubitaka, naređen je ubrzani pokret u pravcu šume Žutica, a zatim je i neprijateljska motorizovana kolona produžila desnom obalom Save u pravcu Siska.

Pošto su prošli šumu Žuticu, bataljoni su prenoćili u šumi Brezovici. Štab grupe bataljona poduzeo je mjere da uspostavi vezu sa 6. bataljonom Banijskog odreda, kao i rukovodiocima NOP-a za kotar Sisak. Rukovodioci NOP-a kotara Sisak, Franjo Knebl i Franjo Smolčić, sa kojima je uspostavljena veza, upoznali su štab Operativne grupe o odlasku jedinica 6. bataljona (1. čete u Moslavinu, a 2. čete u Pokuplje),⁹ kao i o tome da su oni dobili zadatak da okupljaju nove borce u sisačkoj Posavini i da održavaju vezu sa narodom u kotaru i samom gradu Sisku. Obavijestili su i

54 Zbornik V/9, str. 199 i Hronologija NOR-a, str. 376.

da veziu isa Moslavačkim bataljonom nisu ni oni mogli uspostaviti, jer sai, počev od 1941. godine, veze išle preko Donje Posavine, odnosno preko glavnog punkta u is. Puška.

Rano pred zoru, 1. septembra 1942. godine, grupa bataljona je nastavila pokret u pravcu željezničke pruge Zagreb—Novska. Pri tome se, poslije svanuća, marševalo prikriveno duž živih ograda i vrzina, čime se usporavao i produžavao pokret. Oko 10 časova prije podne kolona je prešla prugu između Ivanić Grada i Popovače, kod s. Velika Ludina, bez borbe. Oko 30 mjesnih ustaša pravovremeno je pobjeglo u Ivanić Grad ili u Popovaču. Toga dana ova duga partizanska kolona prošla je, na očigled mještana, kroz nekoliko sela ispod Moslavačke gore (Gornja Vlahinička, Ludinica, Gornja Jelenska i druga). Intendant grupe bataljona postarao se i obezbijedio borcima dobar obrok.

Neki mladići iz navedenih sela, posebno oni češke narodnosti, javljali su partizanima o kretanju neprijatelja, a pojedinci su se dobrovoljno javljali u partizanske redove. U toku noći su, po odobrenju štaba Operativne grupe, ovi omladinci odveli neke jedinice na grožđe, u vinograde poznati jih ustaša. I tu su, kao i prethodnih noći, bataljoni prenoćili u okolnim šumama ispod Moslavačke gore. Štab grupe poduzeo je odmah mjere radi uspostavljanja veze sa Moslavačkim partizanskim bataljonom, odnosno sa rukovodstvom NOP-a u Moslavini. Pošto su moslavački partizani već dolazili u ova sela, narod je znao više o partizanima.

Kada je 2. septembra 1942. godine, Operativna grupa bataljona bazirala na istočnim padinama Moslavačke gore, Glavni štab Hrvatske je odlučivao o formiranju brigade. Naime, na osnovi opće odluke druga Tita i Vrhovnog štaba da se na području Hrvatske pristupi formiranju novih partizanskih brigada, Glavna štab Hrvatske je ovog dana, 2. septembra, odlučio da se od bataljona Banijskog partizanskog odreda upućenih iz Korduna u Moslavinu (3, 5. i Udarni) formira 5, a od bataljona koji su s Korduna prodirali nazad ina Baniju (1, 2. i 4) 6. narodnooslobodilačka partizanska brigada Hrvatske. Kasnije, 14. septembra 1942. godine, došlo je do izmjene brojnih naziva partizanskih brigada Hrvatske, tako da je 5. brigada dobila naziv 7.

partizanska narodnooslobodilačka brigada »Vasilj Gaćeša«, a 6. je dobila naziv 8. partizanska narodnooslobodilačka brigada Hrvatske.¹⁰

Iz rejonu s. Vlahiničke, s. Gornje Jelenske i s. Ludinice 3, 5. i Udarni bataljon, još uvijek kao bataljoni Operativne grupe, prelaze u sela Mikleuška, Srpsko Selište, Čaire i okolinu. U s. Gornja Jelenska bilo je oko 20 domaćih ustaša, koji su pobjegli glavom bez obzira kad su se, sa razvijenim zastavama i pjesmom, pojavili partizanski bataljoni.

Nakon zadržavanja u rejonu s. Gornja Jelenska, bataljoni 3. septembra nastavili pokret za susjedna sela, Mikleušku i Oiglenicu. Mikleuška je nastanjena pretežno Srbima, a Ciglenica je imala oko 150 porodica Italijana. U Mikleuškoj je odmah preduzeto rekviriranje oko 30 metara ustaškog žita, prikupljenog po okolnim selima tokom vršidbe za potrebe ustaško-okupatorske vojske. Žito je seljačkim kolima otpremljeno u Moslavačku goru za prehranu partizana. Za potrebe seljaka u ovim selima, otpečaćeni su mlinovi koje su zapečatile ustaške vlasti. To je imalo velikog političkog odjeka kod naroda. I naš 3. bataljon, koji je bio smješten u s. Ciglerioi, ibio je vrlo dobro primljen od italijanskog življa. Oni su uglavnom izražavali želju da se rat što prije završi. Tako su — i pored blizine neprijateljskih uporišta u Popovači i Kutini — bataljoni prenoćili u tim selima, uz pojačana obezbjeđenja.

Kako još nije bila uspostavljena veza sa Moslavačkim partizanskim bataljonom i rukovodstvom NOP-a u Moslavini, bez čega se nisu mogle planirati ni izvoditi određene akcije, to je 3. septembra dio grupe bataljona prešao i u s. Srpsko Selište, gdje je stanovništvo miješano — Srbi i Nijemci. Nijemci iz ovog sela bili su članovi Kulturbunda, ali nisu bili naoružani, kao u nekim okolnim selima. Kad su bataljoni, u koloni po tri, s pjesmom ulazili u selo, narod

10 Osmu banijsku partizansku narodnooslobodilačku brigadu formirana je 7. septembra 1942. godine u selu Obijaju na Baniji od 1, 2. i 4. bataljona Banijskog odreda. — Arhiv VII, kut. 1467, reg. br. 24/4. Zbornik V/7, str. 155, Zbornik »Sedma banijska divizija« izd. Vojno delo, Beograd, 1967, str. 96 (u daljem: Zbornik »Sedma banijska divizija«).

im je potrčao u susret. Nakon toga ubrzo je uspostavljena i veza sa moslavačkim partizanima i rukovodstvom NOP-a, jer su i oni bazirali u blizini Srpskog Selišta, u šumi. Komandant Moslavačkog partizanskog bataljona bio je tadašnji komandant 6. bataljona Banijskog odreda, Dragan Bobetko Maga.¹¹

NAPAD NA IZVORE NAFTE GOILO

* Prva od akcija u Moslavini je učešće Operativne grupe bataljona Banijskog odreda (odnosno 7. banijske brigade) u napadu na izvore nafte u Goilu, kraj Kutine. Odmah nakon uspostavljanja veze sa rukovodstvom NOP-a u Moslavini, pristupilo se razradi plana za dalje akcije. U tome su učestvovali i članovi štaba Grupe bataljona, i to: politički komesar Đuro Čizmek i komandant 5. bataljona, Mate Jerković. Komandant štaba Grupe banijskih bataljona Nikola Maraković Nina, oistao je u štabu zbog najavljenog nailaska neprijatelja 4. septembra iz Kutine, Popovače i Vojnog Križa. Do ovog nastupanja neprijatelja, međutim, nije došlo.¹²

Koristeći dragocjene podatke partijske organizacije u samom Goilu i okolnim selima napad je bio planiran prije nego što je stigla grupa banijskih bataljona. Naime, u duhu tog plana, u neposrednoj blizini Goila našli su se 1. slavonski odred, Banijska proleterska četa i Bosanski proleterski bataljon. Komandant ove grupacije od oko 650 boraca bio je Bogdan Crnobrmja, a politički komesar Josip Krajačić. Ubrzo se sa njima spojio i Moslavački bataljon sa preko

11 Dragan Bobetko Maga, poginuo je 1945. godine kao politički komesar Zagrebačke divizije korpusa narodne odbrane (KNOJ-a). Moslavački bataljon imao je dvije čete i to: raniju Moslavačku četvu zv. »Čehajić« i 1. četvu 6. bataljona Banijskog odreda iz sisačke Posavine.

12 Naletilić: »4.9.1942. — Nalazimo se u šumi kod sela Selišta. Održan je politički čas. Naročito je skrenuta pažnja kako se moramo ponašati na ovom području. Oko 10 časova naišao je neprijatelj. Zauzeli smo položaj prema njemu. Nije naišao na nas već se povukao u svoj garnizon. Isti dan smo organizirali prikupljanje hrane u s. Čaire. Narod nam je obilato davao hranu, iako je bilo među njima dosta i uplašanih.

150 boraca. Uveče uoči napada stigla je i priključila se i grupa banijskih bataljona.¹³

Napad su preduzeli 1. slavonski bataljon, Banijska i bosanska proleterska četa,¹⁴ a obezbjeđivald su ih moslavački i banijski bataljoni. Tako je 1. moslavački bataljon preuzeo osiguranje napada iz pravca Kutine i Banove Jaruge. U isto vrijeme su banijski bataljoni dobili zadatke: Udarni — da u prvo vrijeme ostane <u rezervi zajedničkog operativnog štaba, formiranog iza dejstvo slavonskih, moslavačkih i banijskih partizanskih snaga,¹⁵ 5. bataljon — da u vrijeme kad počne napad na Goilo uđe u s. Jelenska, gdje će organizovati općepolitički zbor, dok, dijelom snaga, vezuje neprijatelja u tom rejonu napadom na željezničku prugu Kutina — Popovača; 3. banijski bataljon, isa 1. četom izvešće diverziju na pruzi kod Kutine, a sa 2. četom, ostati na obroncima Moslavačke gore, radi osmatranja i sprječavanja eventualnog pokreta neprijatelja od pravca Bjelovara. U slučaju nailaska jačeg neprijatelja, ova četa je imala da štiti odstupnicu snaga angažovanih u napadu na Goilo i osigura napad prema željezničkoj pruzi Zagreb—Kutina. Sa njom je ostao i predstavnik zajedničkog operativnog štaba Duro Čizmek.

Prema prikupljenim podacima, izvore nafte u Goilu branilo je 45—50 Nijemaca, oko 150 domobrana i izvjestan broj ustaša. Bio je to jedini izvor nafte na Balkanu. Naime, iz devet izvora dobijalo se oko 80 tona sirove nafte dnevno. Zbog toga su njemački okupatori, kao i ustaške kvaslinške vlasti ulagale velike napore za stalno povećanje kapaciteta eksploatacije sirove nafte, neophodne za njemačku motorizaciju.

U toku 5. septembra 1942. godine, partizanske snage su se na istočnim padinama Moslavačke gore pripremale za

13 Zbornik V/8, str. 11 i 63.

14 Banijska proleterska četa upućena je sa Banije 5. maja 1942. god. Bosanska proleterska četa u Slavoniji formirana je od dijelova Krajiškog proleterskog bataljona »Zdravko Čelar«, koji su se uspjeli povući preko Save u Slavoniju. Ovaj Krajiški proleterski bataljon su na putu iz Bosanske krajine za centralnu i istočnu Bosnu na pl. Majevidi napali i razbili četnici.

15 U zajedničkom operativnom štabu banijsku grupu bataljona zastupali su Nikola Maraković Nina i Duro Čizmek.

napad. Ujutro, nad Moslavačkom gorom se pojavio i neprijateljski izviđački avion, a istovremeno je nekoliko neprijateljskih satnija (četa) krenulo iz Kutine i Popovače u pravcu sela oko Moslavačke gore. No, oni se nisu usudili da uđu u šumu, već su samo prošli kroz sela Jelenska, Selište, Mikleuška, gdje su naši bataljoni bazirali tokom 3. i 4. septembra. Kod naših bataljona je zavedena stroga disciplina, bili su potpuno maskirani, a pojačana su i osiguranja protiv svake eventualnosti.¹⁶

Dobro pripremljeni napad na dzvore nafte u Goilu, izvršen je 6. septembra 1942. godine u 4,30 časova. Do 7,30 časova glavna*uporišta neprijatelja savladana su uglavnom najpadoim Banijske proletherske i Slavonske udarne čete. Ove čete su imale i najveće gubitke, naročito Slavonci. Ukupno je bilo 15 poginulih i 26 ranjenih. Poginuo je i zamjenik komandira Proletherske čete Burtić.

Jedna manja neprijateljska jedinica iz Kutine uspjela je da se prokrade kroz zasjede Moslavačkog bataljona, ali je nju vrlo brzo razbila 2. četa banijskog Udarnog bataljona koja je bila upućena iz rezerve zajedničkog operativnog štaba.

Pošto je savladan otpor neprijatelja u Goilu, Banijska proletherska četa je zapalila skladišta plina, dok je Slavonski bataljon zapalio izvore i nekoliko spremišta sirove nafte. Plamen i dim su se dizali vrlo visoko, tako da su obasjavali i pokrivali okolinu do Kutine, Popovače, Vojnog Križa, Čazme i sve do Bjelovara. Ovu goruću baklju smatrali su borci i narod Moslavine, Slavonije, Kozare i Banije.

Zarobljena su 4 Nijemca i 77 domobrana. Ostali su ili izginuli ili su uspjeli pobjeći.

16 Naletilić: »5.9.1942. — Krenuli smo iz šume preko sela Kruška—Kutinica—Čaire—Stupovača na zasjedu između Goila i sela Bukovje. Taj dan je napadnuto Goilo, izvori nafte zapaljeni, zarobljeno dosta Nijemaca i drugih. Na nas u zasjedi naišao je neprijatelj iz Kutine i Vukovja, koji je kretao u pomoć Goilu. Neprijatelja smo razbili i na juriš zauzeli žandarmerijsku postaju, kako su je zvali. Zaplijenili smo dosta plijena. Poslije akcije na Goilo, koja je izvršena zajedno sa Slavoncima, krenuli smo u jednu šumu. Tu je izvršena podjela plijena.«

U toku napada na Goilo, snage Operativne grupe bataljona Banijskog odreda, odnosno naše 7. banijske brigade »Vasilj Gačeša«, vodile isu sljedeće borbe:

— 5. bataljon je ušao u selo Jelensku i, kada je namjeravao da održi zbor sa mještanima, naišli su Nijemci i ustaše iz Popovače. U borbi, do koje je došlo, neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih, dok 5. bataljon nije imao gubitaka;

— 1. četa 3. bataljona uspjela je da neopaženo izađe na željezničku prugu kod Kutine i postavi minu, koja, uslijed vlažnog i dotrajalog sporogorućeg štapina, pri nailasku voza, nije eksplodirala;

— čete Udarnog banijskog bataljona su, takođe, izvršile svoje zadatke. Dok je 2. četa iz rezerve zajedničkog operativnog štaba uspjela da razbije neprijatelja koji se uputio iz Kutine, 1. četa, također iz rezerve, postavila je prema Garešnici zasjedu, koja je dočekala 40 do 50 ustaša i žandara, kada su iz Garešnice krenuli u pomoć Goilu. Iznenadnim plotunima nanela im gubitke i jurišem natjerala nazad u Garešnicu. Istovremeno su i žandari iz susjednog sela Vukovja napustili kasarne i pobjegli u Garešnicu. To koristi 1. udarna četa, ulazi u Vukovje i pali žandarsku kasarnu, opštinu i poštu. U Vukovju su zaplijenjena dvojica kola raznih potreba i namirnica (ćebadi, košulje, obuće, petroleja i dr.).

Uspješan napad na izvore nafte u Goilu bio je, gledano ekonomski, do tada najveća diverzija na čitavom području Hrvatske, pogotovo što su njemački okupatori i vlada »NDH« polagali velike nade u ove izvore, neophodne ratnoj mašineriji.

Ukupni plijen u napadu na Goilo iznosio je do 130 pušaka, 3 njemačka automata (šmajsera), 1 laki mitraljez i 2 puškomitraljeza, kao i veća količina municije. Od toga, banijski bataljoni su dobili 6 pušaka, koje je zaplijenila 2. četa Udarnog bataljona, kao i 1.500 metaka. Od opreme, bataljonima je podijeljena obuća, tako da su samo 8 boraca ostali bez nje. Zaplijenjeno je i oko 30 ćebadi, 10 šatorskih krila, 40.000 kuna i kojekakvih sitnica.¹⁷

17 Zbornik V/7, str. 82—90. — Izvještaj Operativnog štaba grupe bataljona NOPO Banije.

Izvori nafte u Goilu, u plamenu poslije uspješnog napada slavonskih, moslavačkih i banijskih partizanskih snaga septembra 1942.

Poslije akcije na Godio obrazovan je samoinicijativno Zajednički operativni štab, čiji je komandant bio Bogdan Crnobrnja, politički komesar Đuro Čiizmek, zamjenik komandanta Nina Maraković, a zamjenik političkog komesara Josip Krajačić Prika. Komandant Slavonskog odreda Vdcko Antić Pepa otpratio je sa jednim svojim bataljonom ranjenike preko neoslobođene teritorije na obronke Papuka.

Zbog pretrpljenog udara (izvori nafte i zemnog plina u Goilu su gorili više dana), neprijatelj je upotrebio avijaciju iz Zagreba — za izviđanje i otkrivanje baza parti-

zanskih snaga. Istovremeno je naša obavještajna služba otkrila i koncentraciju neprijateljskih snaga u okolnim mjestima a garnizonima. U toj situaciji u zajedničkom operativnom štabu odlučeno je da se glavnina naših snaga skloni iz rejona Moslavačke gore i prebaci na Bilogoru i da tamo izvede nekoliko akcija sa ciljem razvlačenja neprijatelja.

Dvodnevni odmor sa analizom napada na Goilo proveden je na obroncima Moslavačke gore, a zatim je otpočeo pokret na Bilogoru.

MANEVAR ZA BILOGORU

Sljedeća akcija Operativne grupe bataljona Banijskog NOP odreda (7. banijske brigade) bila je napad na neprijatelja u s. Velika Mlinska. Ovo selo, koje se nalazi u ravnici između Moslavačke gore i Bilogore, između ceste i željezničke pruge Bjelovar—Garešnica, bilo je neprijateljsko uporište, čiju posadu je sačinjavalo oko 35 domaćih kulturbundovaca i oko 20 Nijemaca izvana. Svojim uporištem u Velikoj Mlinskoj, ovi Nijemci su predstavljali veliku prepreku širenju narodnooslobodilačkog pokreta i sprečavali manevar partizanskih snaga između Moslavačke gore i Bilogore. Zbog toga je zajednički Operativni štab uz savjetovanje sa partijskim komitetom za kotar Garešnica, odlučio da u toku pokreta ka Bilogori napadne i likvidira ovo uporište. U zapovijesti od 9. septembra 1942. godine¹⁸ naređeno je da selo napadne 1. moslavački bataljon, ojačan sa dva voda Banijaca i to:

— 1. četa 1. moslavačkog bataljona: da nastupa sa sjevera od Trnovskih vinograda, s tim što će, jednim vodom, napasti i likvidirati školu i teški mitraljez koji se nalazi na ivici školske ograde;

— 2. četa istog bataljona, ojačana jednim vodom 1. čete 5. bataljona Banijskog odreda; da krene istim putem, napadne i likvidira, jednim banijskim vodom, puškomitraljez koji se nalazi preko puta, sa lijeve strane puta, a da, sa ostala dva voda, likvidira uporišta u ostalim kućama prema školi;

— 3. četa istog bataljona, ojačana jednim vodom Banijskog udarnog bataljona: da priđe sa sjeverne strane sela, s tim što će udarni banijski vod likvidirati puškomitraljez i rov preko puta raskrsnice. Jedan vod Moslavačke čete — da likvidira stražu desno od puta, a drugi vod da likvidira posadu zgrade prema školi, i to po datom signalu.

Banijski 3. bataljon treba da izvrši opsadu sela, i to: 1. četa da zatvori put u polje i šumu zapadno od sela i put za Popovac i Pašijan, južno od sela. Druga četa istog bataljona — da posjedne položaj po grupicama na južnoj strani sela uz potok sve do puta za Malu Mlinsku, gdje će uhvatiti vezu sa zasjedom prema Trnovitici.

Radi osiguranja određeno je da 5. bataljon Banijskog odreda postavi zasjedu na cesti Bereg—Garešnica, više Gradine, sa zadatkom da brani prilaze od Berega i Bjelovara.

Prema Garešnici zasjedu postavlja Udarni bataljon sa 4 puškomitraljeza na položaju na ivici Brestovačke šume i na cesti, gdje istu prelazi pruga ispod Brestovca ...

Napad na Veliku Mlinsku je izveden po planu. Moslavčani su bili odlučni i napad je u cjelini uspio. Oni su nosili glavni teret borbe. Nijemci su imali oko 30 mrtvih, od kojih je u jednoj tvrdoj zgradi zapaljeno 7 koji se nisu htjeli predati. Samo se manji dio Nijemaca iz uporišta uspio sakriti u okolnim kukuruzima. Zaplijenjeno je ukupno 35 pušaka. Od Nijemaca, koji su pokušali da pobjegnu, 3. banijski bataljon na osiguranju zarobio je njih 5 sa puškama, a 5. bataljon 9, takođe sa puškama. Od 7 zarobljenih Nijemaca, 4 domaća, iz sela, pušteni su kućama, što je politički snažno djelovalo na ostale Nijemce mještane, kako u s. Velikoj Mlinskoj tako i u okolini.¹⁹

Po završenom prikupljanju plijena u selu Velika Mlinska i objašnjavanja mještanima ciljeva narodnooslobodilačke borbe, produžen je, 10. septembra, pokret u pravcu Bilogore, opštim pravcem: s. Velika Mlinska—s. Mala Mlinska—šuma Trnovitički gaj—zapadno od s. Hercegovac—s. Velika Trnova—istočno od s. Pavlovca—s. Grbavac. Marševaki cilj bila su sela Velika i Mala Barna na južnim padinama Bilogore. U s. Hercegovcu nalazila se neprijateljska posada od oko 200 'ustaša i naoružanih mještana, koji su čuvali velike mlinove i ostale ekonomske objekte ovog bogatog poljoprivrednog kraja u srcu Hrvatske.

54 Zbornik V/9, str. 199 i Hronologija NOR-a, str. 376.

U toku prelaska željezničke pruge Bjelovar—Garešnica, koja nije bila porušena, iz Bjelovara je naišao putnički vlak sa vojskom koja je upućena u Hercegovac i Garešnicu kao pojačanje, poslije napada partizana i paljenja izvora nafte u Goilu. Odmah je odlučeno da vlak napadnu Bosanska proleterska četa i 1. četa Udarnog banijskog bataljona. Pri tome su 3. i 5. banijski bataljon preuzeli obezbjeđenje napada na vlak liz pravca Bjelovara, a Moslavački bataljon iz pravca Garešnice i Hercegovca. Napadom je komandovao Bogdan Crnobrnja.

Mada je plotunskom vatrom lokomotiva brzo onesposobljena, vlak je zbog nizbrdice nastavio da se kreće prugom. Naše čete, određene za napad, jurile su za njim oko 2 km, i pored mitraljeske vatre sa platforme zadnjeg vagona i minobacačke vatre iz s. Hercegovca.

Kad je vlak najzad stao, borci su upali <u vagone i zarobili oko 30 domobrana, koji su izjavili da je glavnina njihove satnije krenula ikao pojačanje Hercegovcu i Garešnici i da je kod s. Velike Trnovitice napustila voz i produžila pješice za s. Hercegovac. U vozu je poginulo 8 domobrana koji su pružili otpor. Zaplijenjeno je 25.000 kuna, razne opreme li pošta. Čitav vlak, sa lokomotivom i 8 vagona, uništen je, a pruga porušena; prekinute su, takođe, i telegrafsko-telefonske veze duž pruge.

U isto vrijeme 5. i 3. banijski bataljon, koji je tek pristigao, iz zasjede su sačekali glavninu pomenute satnije, a zatim i pojačanje iz Bjelovara. Naime, glavnina satnije, koja je izašla na stajalištu kod Velike Trnovitice, skrenula je zajedno sa pojačanjem iz Bjelovara, umjesto za s. Hercegovac, u pravcu napadnutog vlaka. Zasadom 5. i 3. banijskog bataljona komandovao je lično komandant Operativne grupe bataljona Banije Nikola Maraković Nina; on je naredio da se ne puca »dok im ne vide boje očiju« (sjeća se komandant 3. banijskog bataljona, Nikola Kaić Kole).

Dočekani plotunom iz zasjede sa kratkog odstojanja, ubijeno je odmah 12 neprijateljskih vojnika, dok su se ostali dali u bjdkstvo ka Hercegovcu. U toku gonjenja uhvaćeno je još 13 domobrana, dok su ostali uspjeli pobjeći u Hercegovac ili se posakrivati po kukuruzima u okolini.²⁰

Oko 11 časova prije podne sve je bilo završeno. Banijski bataljoni, slavonski borca, Bosanski proleterski bataljon i Moslavački bataljon (bez jedne čete) napustili su šumu Truipinski gaj i nastavili pokret. Čim je napušten Gaj, doletjeli su avioni i bombardovali praznu šumu. Na cesti Veliki Zdenci—Bjelovar zaustavljen je kamion pun »Zdemka« sira, kojeg su zadržali za prehranu boraca.

Prilikom prolaska kroz selo Grbavac, u kojem je miješano stanovništvo (ima i Mađara), narod se strčao da prvi put vidi narodnu vojsku, partizane. Poslije podne jedinice su dostigle svoj marševski cilj.

Svaki pokret i odmor korišćen je i za političko i kulturnoHprosvjetno djelovanje među narodom, kao i među borcima. Tako je bilo i u rejonu Bilogore. I mitinzi su, kao i borbe održavani zajednički. U toku 12. septembra 1942. održani su (političko, zborovi u selima Velika Jasenovača i Grbavac. U Grbavcu, Udarni bataljon je održao zbor sa oko 200 seljaka, a u s. Velika Bara, nastanjenom Hrvatima i Mađarima, bilo je prisutno oko 400 mještana. Govorili su rukovodioca operativnog štaba. Naređeno je da se otpečate mlinovi, da se rekvirira pšenica i roba iz ustaških dućana. Od toga je nešto uzeto za potrebe vojske, a ostalo je podijeljeno seljacima, prvenstveno bosanskoj sirotinji (izbjeglice sa Kozare). Narod je sa oduševljenjem dočekao i ispratio narodnu vojsku. Noćilo se u obližnjoj šumi.

Iz Velike Barne bataljoni su prešli u rejon s. Mali Grđevac, gdje je 13. septembra takođe održan politički zbor. »Seljaci su nas oduševljeno dočekali. Tu smo ostali na ručku i večeri, a oko 9 časova uveče povukli smo se u obližnju šumu na prenočište« — sjeća se Stanko Naletilić.

U spomenutim i okolnim selima Bilogore bilo je dosta žena, djevojaka i djece koje su ustaške vlasti dotjerale sa legendarne Kozare tokom junsko-julske ofanzive 1942. godine. Desetak od ovih djevojaka i žena javilo se dobrovoljno u naše redove; ušle su u sastav banijskog Udarnog i 3. bataljona. To je ujedno bila i prva popuna bataljona od odlaska sa Banije na Kordun i s Korduna u Moslavinu. Kad smo stigli na Baniju, ove djevojke i žene su otišle na svoju rodnu Kozaru.

SAVJETOVANJE O DALJIM AKCIJAMA

Dolaskom u rejon sela na Bilogori postavila se dilema o daljim akcijama. Slavonski rukovodioci isu insistirali da se okupljenim snagama organizuje i izvede napad na kotarsko mjesto Grubišno Polje ili na Daruvar.

Radi detaljnije procjene situacije i donošenja odluke o daljim akcijama sazvana je konferencija moslavačkih i slavonskih bataljonskih rukovodilaca. Zaključeno je da se odmah ne bi moglo krenuti na Grubišno Polje i Daruvar, već da se poduzmu sve mjere i ispita jačina i raspored neprijatelja, pa tek onda planira napad. Izviđanje neprijatelja u Grubišnom Polju pripalo je Operativnom štabu bataljona Banijskog odreda (7. banijska brigada), a Daruvara rukovodstvu iz Slavonije.

Ovom savjetovanju prisustvovao je i član CK KPH i povjerenik za Moslavinu i Slavoniju dr Pavle Gregorić Brzi, kao i Joža Horvat Hong, koji je stigao sa Banije sa zadatkom da formira Kalnički partizanski odred. Odlučeno je da sa Banijskom proleterskom četom iz Slavonije u sastav novog Kalničkog NOP odreda uđe i 5. banijski bataljon. Međutim, kasnije su u Kalnički odred stupili samo neki borci i rukovodioci. Tako su prvo rukovodstvo ovog odreda sačinjavali: komandant Mate Jerković, politički komesar Joža Horvat Hong; komandant 1. bataljona Nikola Demonja; komandant 2. bataljona Slobodan Ilić Čiča.

O zaključcima sa ovog savjetovanja obavijestio je CK KPH dr Pavle Gregorić Brzi, a Glavni štab Hrvatske operativni oficir GŠH Franjo Ogulinac Seljo, dok su štab Banijskog NOP odreda i štab I operativne zone Hrvatske obaviješteni pismenim izvještajem Štaba operativne grupe Banijskog odreda od 2. septembra 1942. godine.²¹

Za izviđanje neprijatelja u Grubišnom Polju dobro je došao tamošnji omladinac Nikola Gajčilović. Ovog svog

21 Zbornik V/7, str. 210—216; Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 103.

bivšeg đaka poslao je komandant 3. bataljona Nikola Kaić Kole u Grubišno Polje svojoj poznanici Kati Paveldé Kaji, udatoj za jednog tamošnjeg gostioničara. Kaja je, kao raniji saradnik NOP-a, uspostavila vezu između partizana i mekih saradnika NOP-a ovog područja. Među saradnicima bio je i tadašnji narednik, đak Stjepan Kućiš.²² Kućiš je od ranije, sa studija, lično poznao Nikolu Kaića Kola, kao i komandanta Operativne grupe bataljona, Nikolu Marakovića Ninu. Sastavši se sa njima, dao im je detaljne podatke o jačini i rasporedu neprijatelja u Grubišnom Polju — da su u paromlinu domobrani, u starom ustaškom logoru kraj sela, ustaška posada, u novom ustaškom logoru — luistaška i žandarska posada, a tu uz logor je i zidana seoska crkva, koja je posjednuta ustašama i, najzad, u mjesnoj školi — domobranska posada.

Zbog jačine neprijatelja, a i zbog toga što je uvijek bio u punoj pripravnosti (usljed ranijih partizanskih akcija u Goilu, Velikoj Mlinskoj i borbe protiv satnije u vlaku na pruzi Bjelovar—Garešnica), Zajednički operativni štab je odlučio da se napad na Grubišno Polje odloži.

Pošto je ovaj napad odložen, upućen je 14. septembra 1942. godine²³ komandant 3. bataljona Nikola Kaić Kole u Podravinu, da tamo, u svom rodnom kraju, isпита mogućnosti za akcije. Cilj je bio da se neprijatelj u Grubišnom Polju i okolini zavora, kao i da se jače partizanske snage, iz političkih razloga, pojave i u Podravini.

Dok su po selima Bilogore održavani politički zborovi i sproveden intenzivan politički i kulturnonprosvjetni rad sa iborcima, a Nikola Kaić Kole izviđao Podravinu, operativni štab Grupe bataljona (odnosno 7. brigade) organizuje i održava savjetovanje sa svim starješinama. Na tom savjetovanju su se do tačnina analizirale dotadašnje borbe

22 Stjepan Kućiš, nakon pomoći u napadu na Grubišno Polje, ostao je u sastavu 5. banijskog bataljona, zatim ostaje u Moslavini.

23 Operativni štab grupe bataljona Banijskog odreda u to vrijeme još nije znao da se grupa bataljona još 2. septembra 1942. godine zove »5. NO hrvatska brigada«, a toga dana joj je GŠH promijenio ime u »7. narodnooslobodilačku partizansku brigadu 'Vasilj Gaćeša'«. Zbornik V/7, str. 155.

i raspravljalo o uspjesima, o držanju svake jedinice, starješine, borca. Obuhvaćen je čitav period od kretanja sa Korduna preko Pokuplja, Posavine i Moslavine. Izvedeni su i zaključci iz dotadašnjih dejstava, određeni drugovi za nove, više dužnosti i komandovanje jedinicama. Dati su, takođe, direktivni zadaci za dalji rad uopšte, a osnovan je i Agitaciono^propagandni odjel brigade (Agitprop). Ovaj odjel dobio je zadatak da sastavi i umnoži letak za ovdašnji narod, da organizuje partizanske novine po bataljonima, kao i pisanje četnih džepnih novina.

Bila je to prva organizovana izdavačka djelatnost koja se kasnije — prema uslovima — znatno razvila i podigla na viši nivo. Rukovodioci u Agitpropu bili su: Đuro Čizmek, komesar Operativne grupe, zamjenici komesara bataljona i predsjednici kulturno-prosvjetnih odbora bataljona, kao i drugovi iz nekih četa.

Još u vrijeme savjetovanja starješina, borci su uređivali logore i pripremali se, pod rukovodstvom kulturno-prosvjetnih odbora, za opće političke zborove u selima Zrinska, Kovačica i Šibenik.

U noći 14/15. septembra 1942. godine 3. bataljon je sa jednom Moslavačkom četom uspješno srušio preko 100 metara željezničke pruge i oko 500 metara telefonskih linija na odsjeku Pisanica—Grđevac. Narednog dana, 15. septembra, neprijateljska avijacija iz Zagreba vrši izviđanje Moslavine i Bilogore. Zabunom, jedan neprijateljski avion bombarduje rejon ciglane u s. Grđevac, gdje se nalazilo neprijateljsko uporište, što dovodi do velike panike kod domobrana, pa i ustaša u tom uporištu. U tom periodu stanje kod neprijatelja je bilo tajko napeto, da se mogla lako izazvati panika. Govorilo se da se Moslavinom i Bilogorom kreće preko deset hiljada partizana.

Dok su u selima Zrinska, Kovačica i Šibenik održani politički zborovi uz prisustvo do 600 seljana, određene grupe boraca su sa mjesnim rukovodiocima i aktivistima po-

hvatali do tada otkrivene doušnike i agente neprijatelja. Najokorjeliji su likvidirani, a većina je opomenuta i puštena.²⁴

24 Naletilić o tome u pomenutom dnevniku piše:

»Ponedjeljak, 14. IX 1942. — Danas smo se odmarali u šumi do 16 sati. Doručak i ručak spremljen je u selu M. Grđevac i donesen partizanima u šumu gdje su doručkovali i ručali. Istoga dana održan je u selu sastanak komandnog osoblja s operativnim štabom.

Oko 16 sati krenuli smo iz šume u selo Velika Kovačica gdje smo stigli oko 7 sati naveče. Odmah je vojska raspoređena na osiguranja i narod je okupljen na sastanak kod škole u selu. Na sastanku je prisustvovalo čitavo selo i svi su se pokazali oduševljeno, a naročito mađarsko i pravoslavno stanovništvo.

U selu su partizani večerali po kućama i dijeljena je hrana kod škole, što su donijele seljanke od svojih kuća kao dobrovoljni prilog. Tumačio sam seljacima cilj naše borbe, što su seljaci pomno slušali.

Utorak, 15. IX 1942. — U selo Šibenik smo stigli oko 4 sata ujutro. Tu smo se smjestili po štagljevima i prespavali do 7 sati ujutro.

U 7 sati ujutro krenuli smo iz sela u šumu više Šibenika na odmaranje. Odmarali smo čitav dan.

Istog dana održana je pozorišna priredba, nekoliko govora, a bosanski proleter i otpjevali su nekoliko revolucionarnih pjesama na veliko zadovoljstvo svih prisutnih. Istoga dana je likvidirano jedno muško sumnjivo lice koje je tom prilikom htjelo pobjeći. Čuli smo vijesti da se oko Banje Luke vode ogorčene borbe, između partizana i okupatora, gdje su partizani oborili 6 neprijateljskih bombardera. Ovdje smo ostali i na konaku..

Srijeda, 16. IX 1942. — Odmarali smo se do 15 sati bez ikakvih novosti. Oko 15 sati javila je jedna patrola da nailazi neprijateljska vojska od sela Vukosavljevića. Odmah je 1. četa udarnog bataljona Banije krenula na položaj, dok su ostale bile u pripremnom stanju. U toku dana neprijatelj nije naišao. U šumi smo ostali do 8,30 sati naveče, a onda smo krenuli do prvih kuća u Šibeniku, gdje su partizani smješteni pod krov zbog kiše. U selu se pekao kruh za partizane. Tu smo ostali do 6 sati ujutro.

Četvrtak, 17. IX 1942. — U selu Šibeniku su se partizani sakupili kod škole, tu im je podijeljen pripremljeni kruh i odmah odatle krenuli preko šuma u pravcu sela Pitomača. Oko 15 sati partizani su odmarali u šumi više sela Črešnjevica, gdje je obavljen i ručak i izvršena priprema za akciju u Pitomači. Iz šume smo krenuli na akciju oko 7 sati uveče i došli na određena mjesta oko 12 sati, tj. ponoći.«